

תפילה קצרה

וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ: (במדבר יב ג).¹

ברכות דף לד עמוד א – התלמיד שהאריך והתלמיד שקצר

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו: רבינו, כמה ארכן הוא זה! - אמר להם: כלום מאריך יותר ממשה רבינו? דכתיב ביה: "ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתיו וגו'" (דברים ט כה). שוב מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מקצר יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו: כמה קצרן הוא זה! אמר להם: כלום מקצר יותר ממשה רבינו? דכתיב: "אל נא רפא נא לה".²

ספרי במדבר קה פרשת בהעלותך - מאריך ומקצר כמשה רבנו

שאלו תלמידיו את ר' אליעזר: עד כמה יאריך אדם בתפילה? אמר להם: אל יאריך יותר ממשה, שנאמר: "ואתנפל לפני ה' כראשונה את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה" (דברים ט יח). ועד כמה יקצר בתפילה? א"ל: אל יקצר יותר ממשה, שנאמר: "אל נא רפא נא לה" - יש שעה לקצר ויש שעה להאריך.³

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה ג – עשייה וגם לא תפילה קצרה

"וויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי" - ר' אליעזר אומר: אמר הקב"ה למשה: משה, בני נתונים בצרה היס סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפילה! מה תצעק אלי? שהיה אומר: יש שעה לקצר ויש שעה להאריך: "אל נא רפא נא לה" - הרי זה לקצר. "ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום" - הרי זה להאריך.⁴

מסכת ברכות פרק ד משנה ב – בכניסה לבית המדרש וביציאה ממנו

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפילה קצרה. אמרו לו: מה מקום לתפילה זו? אמר להם: בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי. וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי.⁵

¹ ראו פירוש אברבנאל לפסוק אשר מסביר את תוכן ומהות תפילה קצרה זו של משה: "וכאשר שמע משה דברי אהרן וראה צרתה של מרים, התפלל אל השם ואמר אל נא רפא נא לה. ונא הראשון הוא מלשון תחינה ונא השני הוא מלשון עתה כלומר אלהי בבקשה ממך שתפא אותה עתה ולא תאחר. ואי אפשר תפילה יותר קצרה מזו שהם אחד עשר אותיות וגם זה להורות להם שהיה משה בן בית ועבד נאמן לפני אדוניו שבראשי דברים היה שואל ממנו שאלה כזאת". ראו עוד מדרש אגדה (בבור) במדבר פרק יב: "ולמה נתפלל תפילה קצרה? שאם היה מתפלל תפילה ארוכה, היו ישראל אומרים בשביל שאחותו היא מתפלל באריכות, אבל עלינו אינו חושש להתפלל באריכה". וכבר הארכנו לדון בתפילה זו של משה לרפואת מרים אחותו בדברינו [אל נא רפא נא לה](#) בפרשה זו. ושם נגענו בדרך אגב בנושא הכללי של "תפילה קצרה". והפעם נרצה להרחיב מעט בנושא זה.

² תפילת משה בפרשתנו היא המקור לתפילה קצרה במונן כפול. גם חמש מילים בלבד וגם כל מילה היא בת הברה אחת בלבד (חוץ מאחת וגם היא עם ש"א נע), סה"כ 11 אותיות כנזכר לעיל. ומדרש שכל טוב (בבור) שמות פרשת בשלח פרק טו סימן כה, מזכיר עוד תפילה קצרה של משה במי מרה: "ויצעק אל ה' ויורוהו ה' עץ - מכאן את למד שתפילת הצדיקים קצרה ואינה חוזרת ריקם".

³ וכאן בחר משה כאמור לקצר ולבקש רפואה עכשיו. מדרש זה מפרשתנו משלים את "תנו רבנן" שבמקור הקודם ואפשר שלפנינו דרשה אחת שמשום מה נחלקה לשתיים. ר' אליעזר מסנגר הן על המאריך בתפילתו והן על המקצר, אבל גם שם להם גבול עליון ותחתון. אין לקצר פחות מתפילת "אל נא רפא נא לה", ואין גם להאריך יותר מתפילת משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה (ראו גיטין נו ע"א שר' צדוק ישב ארבעים שנה בתענית שלא תיחרב ירושלים). את שניהם לומד ר' אליעזר ממשה, ראו דברינו [ר' אליעזר משה ופרה אדומה](#) בפרשת חוקת וכן [ר' אליעזר בן הורקנוס - חמישה פרקים ואפילו](#) בדפים המיוחדים, על הקשר בין ר' אליעזר בן הורקנוס ומשה. ועכ"פ יש שעה ומקום בהם ניתורצוי להאריך ויש שעה ומקום בהם ניתורצוי לקצר ובוודאי שבדיעבד שניהם טובים. בפרשתנו בחר משה לקצר ואנחנו בעקבותיו בשבח ומעלת התפילה הקצרה.

⁴ יש פעמים שאפילו תפילה קצרה היא ארוכה מדי! יש זמן שכולו לעשייה ופעולה ואפילו לא לתפילה קצרה. ראו גם גמרא סוטה לו ע"א: "באותה שעה היה משה מאריך בתפילה. אמר לו הקב"ה: ידידי טובעים בים ואתה מאריך בתפילה לפני? אמר לפניו: רבש"ע, ומה בידי לעשות? אמר לו: דבר אל בני ישראל ויסעו, ואתה הרם את מטך ונטה את ידך". ראו דברינו [הרם את מטך ונטה את ידך](#) בפרשת בשלח. ומכאן אולי גם אסמכתא שבעיני רפואה, כשאפשר לעשות מעשה, יש לעשותו תחילה ולא להרבות בתפילה ובוודאי לא כתחליף למלאכת הרפואה. וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [ורפא ירפא](#) בפרשת משפטים.

⁵ ראו הרחבת תפילה זו בגמרא ברכות כח ע"ב: "תנו רבנן: בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. ביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים - אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת". ובנוסח הירושלמי מסכת ברכות פרק ד הלכה ב: "בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אקפיד כנגד חבירי ולא חבירי יקפידו כנגדי, שלא נטמא את הטהור ולא נטהר את הטמא, שלא נאסור את המותר ולא נתיר את האסור ונמצאתי מתבייש לעולם הזה ולעולם הבא. וביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שנתת חלקי מיושבי בית המדרש ובתי כניסיות ולא נתת חלקי בבתי

מסכת יומא פרק א – שלא להבעית את ישראל

... הגיע לארון נותן את המחתה בין שני הבדים צבר את הקטורת על גבי גחלים ונתמלא כל הבית כולו עשן יצא ובא לו בדרך בית כניסתו ומתפלל תפילה קצרה בבית החיצון ולא היה מאריך בתפילתו שלא להבעית את ישראל.⁶

תוספתא מסכת יומא פרק ב – הכהן שהאריך

ומתפלל תפילה קצרה בבית החיצון ולא היה מאריך שלא להבעית את ישראל. מעשה בכהן גדול שהאריך. אמרו לו: מה ראית להאריך? אמר להן: מתפלל אני עליכם ועל מקדש אבותיכם שלא יחרב. אמרו לו: אע"פ כן אין אתה רשאי לשנות.⁷

גמרא תענית כד ע"ב – תפילת חנן הנחבא

ריבוננו של עולם, עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מיטרא לאבא דלא יהיב מיטרא.⁸

מסכת ברכות פרק ד משנה ד – במקום הסכנה

רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה. אומר: הושע השם את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור⁹ יהיו צרכיהם לפניך. ברוך אתה ה' שומע תפילה.¹⁰

גמרא ברכות דף כט עמוד ב – פרשת העיבור

רבי יהושע אומר: המהלך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה וכו' בכל פרשת העבור. מאי פרשת העבור? אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה - יהיו כל צרכיהם לפניך. איכא דאמרי, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה - יהיו כל צרכיהם לפניך.¹¹

תרטיות ובבתי קרקסיות. שאני עמל והן עמלין אני שוקד והן שוקדין. אני עמל לירש גן עדן והן עמלין לבאר שחת וכו'". תרטיית הם תיאטראות. עוד שם נוסחאות שונות של תפילות לפני ואחרי לימוד, לפני ואחרי התפילה. ויהי רצון שאף אנו לא תארע תקלה על ידינו לא בדף זה, ולא בדפים של כל השנה, ולא נכשל בדבר מדרש ואגדה, וישמחו בנו שואבי המים ושותיהם ולא יקפידו כנגדנו אם נמצאנו מקצרים או מאריכים.

⁶ אחת התפילות הקצרות הידועות היא תפילתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים שנאמרה לא בקודש הקדשים עצמו, שם היה מקטיר את הקטורת המיוחדת של יום הכיפורים ("היא עבודה קשה שבמקדש", יומא מז ע"ב), אלא בקודש, בהיכל, לאחר שהשלים את הקטרת הקטורת, כשפניו אל קודש הקדשים (ירושלמי יומא ה ב). אבל העם לא ראה אותו ולא ידע אם יצא בשלום מקודש הקדשים, ולפיכך קיצר הכהן הגדול בתפילתו. סתמה המשנה ולא פרטה מהי תפילה קצרה זו אך הגמרא במסכת יומא נג ע"ב מפרטת: "ומתפלל תפילה קצרה בבית החיצון. מאי מצלי? רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא, תרוייהו משמיה דרב אמרי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא שנה זו גשומה ושחונה. - ... אם שחונה - תהא גשומה. רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה: לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה, ולא יהיו עמך ישראל צריכין לפרנס זה מזה, ולא תכנס לפניך תפילת עוברי דרכים". ובירושלמי יומא פרק ב נראה שתפילה זו הייתה קצת יותר ארוכה. וזה נוסח הירושלמי: "וכך היתה תפילתו של כהן גדול ביום הכיפורים בצאתו בשלום מן הקודש: יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שלא תצא עלינו גלות לא ביום הזה ולא בשנה הזאת, ואם יצאה עלינו גלות ביום הזה או בשנה הזאת תהא גלותינו למקום של תורה. יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שלא יצא עלינו חסרון לא ביום הזה ולא בשנה הזאת, ואם יצא עלינו חסרון ביום הזה או בשנה הזאת יהא חסרונינו בחסרון של מצוות. יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שתהא השנה הזאת שנת זול שנת שובע שנת משא ומתן שנת גשומה ושחונה וטלולה ושלא יצטרכו עמך ישראל אלו לאלו ואל תפנה לתפילת יוצאי דרכים. רבנן דקסרין אומרין: ועל עמך ישראל שלא יגבהו שררה זו על גב זו. ועל אנשי השרון היה אומר: יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שלא יעשו בתיהן קבריהן". ומסיים שם הירושלמי: "ולא היה מאריך שלא להבעית את ישראל". ראו [תפילת הכהן הגדול המאירת](#) ובניסוח משולב שלנו, ביום הכיפורים.

⁷ בגמרא יומא נג ע"ב מובאת תוספתא זו בהרחבה, עד שאחיו הכהנים המודאגים נכנסו אחריו אל הקודש: "תנו רבנן: מעשה בכהן גדול אחד שהאריך בתפילתו, ונמנו אחיו הכהנים ליכנס אחריו. התחילו הם נכנסין והוא יוצא. אמרו לו: מפני מה הארכת בתפילתך? אמר להם: קשה בעיניכם שהתפללתי עליכם, ועל בית המקדש שלא יחרב. - אמרו לו: אל תהי גילי לעשות כן, שהרי שנינו: לא היה מאריך בתפילתו, כדי שלא להבעית את ישראל". וכבר הארכנו דיינו בתפילה קצרה זו של הכהן הגדול.

⁸ לא תמיד הועילה תפילתו של הכהן הגדול ונזקקו לתעניות ולתפילות על הגשם בזמנו. זו למשל תפילתו של חנן הנחבא נכדו של חוני המעגל כשבאו חכמים אליו לבקש ממנו שיתפלל על הגשם, פנה אל הקב"ה בתפילה הצנועה הזו. ראו גם דברינו [תפילות לגשם במדרש](#) בשמיני עצרת שם בהם הראינו שרוב התפילות לגשם הן קצרות ופשוטות עד כדי "משיב הרוח ומוריד הגשם" בלבד, או תפילתו "ממעמקים" של רבי יונה אבי רבי מני, עד שאמרו עליו: "תא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל".

⁹ הינו גם בשעה שאתה כועס עליהם - שהם עוברים עבירה ואתה מתמלא עליהם עברה. ראו במקור הבא.

¹⁰ ובהמשך המשנה שם בעניינים דומים: היה רוכב על החמור ירד ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים: היה יושב בספינה או בקרון או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים". גם באלה, התפללו תפילה קצרה, אבל אחרת, כפי שנראה.

¹¹ עבירה (חטא), אישה מעוברת, ועברה (כעס) כולם מהשורש עב"ר ויש ביניהם קשר. ראו המדרשים והפרשנים על הפסוק בדברים ג כו: "וַיִּתְּעַבְרָ ה' בְּיַמְעַנְכֶם". ונשאיר עניין זה לבלשנים ומדקדקי הלשון.

תנו רבנן: המהלך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפילה קצרה. ואיזה היא תפילה קצרה? רבי אליעזר אומר: עשה רצונך בשמים ממעל, ותן נחת רוח ליראיך מתחת, והטוב בעיניך עשה, ברוך אתה ה' שומע תפילה.¹² רבי יהושע אומר: שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה' שומע תפילה. רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה' שומע תפילה. אחרים אומרים: צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה, ברוך אתה ה' שומע תפילה. אמר רב הונא: הלכה כאחרים.¹³

תוספתא ברכות ג ז – תפילה קצרה בלילי שבתות¹⁴

... אבא היה מתפלל תפילה קצרה בלילי שבתות: ומאהבתך ה' אלהינו שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני בריתך נתת לנו ה' אלינו את יום השביעי הגדול והקדוש הזה באהבה. על הכוס הוא אומר: אשר קדש את יום השבת ואינו חותם.¹⁵

מסכת ברכות דף ל עמוד א – תפילה קצרה ותפילת הבינו

מאי איכא בין הבינו לתפילה קצרה? - הבינו - בעי לצלויי שלוש קמייתא ושלוש בתרייתא, וכי מטי לביתיה לא בעי למהדר לצלויי; בתפילה קצרה - לא בעי לצלויי לא שלוש קמייתא ולא שלוש בתרייתא, וכי מטי לביתיה בעי למהדר לצלויי. והלכתא: הבינו - מעומד, תפילה קצרה - בין מעומד בין מהלך.¹⁶

ירושלמי ברכות פרק ד הלכה א – חנה שהאריכה בתפילתה

א"ר לוי: "גם כי תרבו תפילה" (ישעיהו א טו), מכאן שכל המרבה בתפילה נענה.¹⁷ מחלפיה שיטתיה דרבי לוי.¹⁸ תמן אמר רבי אבא בריה דרבי פפי רבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי: "בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך

¹² ראו פירוש רש"י לתפילה זו של ר' אליעזר בן הורקנוס (הוא ר' אליעזר איתו פתחנו במדרש הראשון שהבאנו): "עשה רצונך בשמים - שאין שם חטא, ואין רצונך עליהם אלא לטוב, ועבור לתחוננים על רצונך. ותן - להם ליראיך. נחת רוח - שלא יתערבב רוחם על ידי הבריות, כגון על ידי חיות ולסטים". אבל מהרש"א מפרש אחרת: "עשה רצונך בשמים - רוצה לומר: עשה רצונך דהיינו כפי גזירתך בשמים ממעל, אך את יראיך תוציא מכלל הגזירה אם רעה היא, ועשה להם נחת רוח מתחת לבטל מהן רצון וגזירת שמים. ולפי שבן אדם אינו יודע מהו טוב לו כמ"ש עושה נפלאות לבדו ע"כ סיים והטוב בעיניך ליראיך עשה עמהם".

¹³ אנו "מתפתים" להביא כאן תפילה קצרה דומה, זו של ר' יוסי בגמרא ברכות דף ג ע"א: "תניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי! ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי! ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו? אמרתי לו: להתפלל. ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך! ואמרתי לו: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. ואמר לי: היה לך להתפלל תפילה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך - מתפלל תפילה קצרה". רש"י ותוספות מסבירים שם, שזו תפילת הבינו שבמקומות רבים מכונה "תפילה קצרה", אבל להלכה יש הבדל בין תפילה קצרה ותפילת הבינו כפי שנראה בהמשך.

¹⁴ תוספתא זו היא ה"תנו רבנן" שמצוטט בגמרא ברכות כט לעיל. בהמשך לתיאור התפילות הקצרות השונות שבמקום סכנה, עוברת התוספתא לתפילה קצרה של לילי שבתות.

¹⁵ אנו מכירים את ברכת מעין שבע של ליל שבת שהיא מעין חזרת ש"ץ מיוחדת לילי שבתות, אבל לא באה במקום תפילת עמידה, אדרבא, היא נתקנה כתוספת לשם הארכת התפילה: "כדי לעכב קצת את היוצאים מבית הכנסת, שהמאחרים לבוא יצאו עם כולם". ראו גמרא שבת דף כד ע"ב: "בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך, ורבנן הוא דתקוני משום סכנה". ראו רש"י ושטיינזלץ שם וכן הערך **ברכה מעין שבע** בויקיפדיה. ואילו כאן, נראה שזו תפילה קצרה במקום תפילת ערבית. ולא הספיקו לחקור עניין זה מדוע ראו לנכון לקצר בתפילת ליל שבת וכל המאיר עינינו בו יבורך.

¹⁶ הגמרא מחדדת את ההבדל בין תפילת הבינו שהיא בעצם מעין שמונה עשרה מקוצר ובין "תפילה קצרה" שהיא עניין אחר שאינו בגדרי תפילת עמידה. תפילה קצרה איננה קיצור של תפילה מלאה (מ'עין שמונה עשרה' במקום שמונה עשרה המלא), אלא תפילה בפני עצמה - תפילה קצרה. ראו בגמרא ברכות כט ע"א שיטת ר' יהושע התנא ורב נחמן האמורא שהבינו היא תפילה מעין שמונה עשרה, ולפיכך, מי שהתפלל הבינו, איננו צריך לחזור ולהתפלל תפילת שמונה עשרה מלאה כשיגיע למקום ישוב ויצא מהטרח או מהסכנה. אבל מי שהתפלל תפילה קצרה, צריך. הגמרא איננה מסבירה מתי ובאילו נסיבות מתפללים תפילת הבינו ומתי מתפללים תפילה קצרה, אך מהראשונים עולה שתפילה קצרה היא רק במקום סכנה או מניעה גדולה אחרת. בכל מקום אחר בו יש קוצר זמן וטרח, כגון הולכי דרכים והעובדים בשדות, מתפללים הבינו ולא תפילה קצרה. ראו למשל רש"י מסכת יומא פז ע"ב: "שבע מעין שמונה עשרה - ג' ראשונות וג' אחרונות כתיקון, ואומר הבינו באמצע, שיש בה מעין שלש עשרה ברכות, והיא תפילה קצרה שתיקנו לעוברי דרכים, ולמוצאי יום הכפורים התיירו לצאת בה, מפני הטורח". וכן תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף ל עמוד א: "מאי איכא בין הבינו לתפילה קצרה. מסקנא דמלתא אין תפילה קצרה אלא במקום סכנה, והבינו בדרך שלא במקום סכנה והיא מעומד". ולפי זה ר' יוסי שנכנס לחורבה התפלל תפילת הבינו למרות שכתוב שם תפילה קצרה. נראה שבמקומות נוספים נוקטים בלשון "תפילה קצרה" למרות שהכוונה היא לתפילת הבינו. ואגב תפילת הבינו, ראו גם נוסח מקוצר של ברכת המזון למצב שאדם דחוק בזמן או ממחר מסיבה כלשהיא או אין לו סידור ולא זוכר בע"פ (או שכיר יום שמקפיד על זמנו של בעל הבית). בדברינו **ברכת המזון** בפרשת מסעי.

¹⁷ הנביא ישעיהו אמנם נוזף בעם ישראל ואומר: "ובפְּרִשְׁכֶם פְּכִיכֶם אֶעֱלֶינָה עֵינֵי מִכֶּם גַּם כִּי תִרְבוּ תְפִלָּה אֲנִינִי שִׁמְעִי" (הפטרות שבת חזון), אבל עדיין ר' לוי לומד מכך שריבוי תפילה הוא בעיקרון דבר נכון. גם כשסוף סוף תעשו דבר נכון, אומר ישעיהו, בשל כל שאר מעשיכם הרעים, לא אשמע את תפילתכם. (ואולי יש הבדל בין ריבוי תפילה ובין אריכות בתפילה וצ"ע).

¹⁸ מוחלפת השיטה. במקום אחר מצאנו שר' לוי (לפחות כך אומרים בשמו) איננו סבור שתפילה ארוכה ומרובה היא טובה.

למחסור" (משלי יד כג)¹⁹ - חנה על ידי שריבת בתפילה, קיצרה בימיו של שמואל, שאמרה: "וישב שם עד עולם". והלא אין עולמו של לוי אלא חמישים שנה, דכתיב: "ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד" (במדבר ח כה) והויין ליה חמשין ותרתיין! אמר רבי יוסי בירבי בון שתיים שגמלתו.²⁰

מסכת ברכות דף לב עמוד ב – תפילה באריכות אך בלי "עיון"

אמר רבי חנין אמר רבי חנינא: כל המאריך בתפילתו אין תפילתו חוזרת ריקם. מנא לך - ממשח רבינו שנאמר: "ואתפלל אל ה' ", וכתוב בתריה: "וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא" (דברים ט – י). איני? והא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המאריך בתפילתו ומעיין בה - סוף בא לידי כאב לב, שנאמר: "תוחלת ממושכה מחלה לב" (משלי יג יב), מאי תקנתיה - יעסוק בתורה... ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג יח)! - לא קשיא, הא - דמאריך ומעיין בה, הא - דמאריך ולא מעיין בה.²¹

מסכת ברכות דף לא עמוד א – מנהגו של רבי עקיבא

תנו רבנן: המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים. אבא שאול אומר, סימן לדבר: "תכין לבס תקשיב אזנדך" (תהלים י יז). תניא, אמר רבי יהודה: כך היה מנהגו של רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הצבור - היה מקצר ועולה, מפני טורח צבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה - מפני כריעות והשתחויות.²²

רמב"ן שמות לג ז – תפילה קצרה של משה בחטא העגל

... וישב משה אל ה' והתפלל תפילה קצרה: אנא חטא העם הזה.²³

שבת שלום מחלקי המים

¹⁹ פירוש: בכל עשייה (עצב, מלשון עיצוב) יהיה ערך מוסף, אבל דיבורים הם רק לחיסרון. ראו פירוש דעת מקרא על הפסוק. ²⁰ שמואל הנביא חי חמישים ושתיים שנה. שנתיים עד שנגמל ועוד חמישים שנה כימי "עולם". עולם הוא חמישים שנה כפי שאנו לומדים הן מעבודת הלויים שמפסיקים לעבוד במקדש בגיל חמישים והן מדין עבד עברי שגם אם נרצע ובוחר בעבודת עולם הוא יוצא ביובל (על נושא עולם וחמישים שנה ראו מדרש ויקרא רבה ג ז ועוד). נמצא שכאשר ברכה חנה את שמואל והקדישה אותו לשרת במקדש "עד עולם", קיצרה את חייו. אותה חנה ממנה אנו למדים הלכות רבות הקשורות בדיני תפילה, ראו דברינו [תפילת חנה](#) בראש השנה, היא גם שטענה בכך שהרבתה להתפלל.

²¹ פתחנו במדרש אשר מציג איזון לכאורה בין אריכות וקיצור בתפילה, אך בהמשך דברינו הבאנו מקורות רבים בשבח הקיצור (ובגנות המאריך או המרבה בתפילה) ולא בכדי. הרוב המכריע של המקורות מדבר בשבח קיצור התפילה ומעטים הם המקורות המדברים בשבח התפילה הארוכה. לצד מקור זה, ודעת ר' לוי בירושלמי הסמוך, אפשר להוסיף גם את דברי רב יהודה, בהמשך הגמרא בברכות דף נד ע"ב: "שלשה דברים [המאריך בהן] מאריכין ימיו ושנותיו של אדם: המאריך בתפילתו, והמאריך על שולחנו, והמאריך בבית הכסא". אלא שגם מקורות אלה שהם אולי היחידים המשבחים את התפילה הארוכה, מבחינים בין תפילה ארוכה "לשמה", הנאמרת ברפנות ובשמחה ובין תפילה ארוכה ש"מתקשים" בה ושיש בה ציפיות למענה. ראו פירוש תוספות שם: "כל המאריך בתפילתו ומעיין בה - פירוש שמצפה שתבוא בקשתו לפי (מה) שכיוון בתפילתו". ובסוף דבריו שם הוא גם מבחין בין שני מיני עיון תפילה, זה "המצפה שתבוא בקשתו", וזה "שמכוין את לבו לתפילה". ובכל מקרה, נראה שבעיני חז"ל העיסוק בתורה עדיף, שכן היא עץ החיים ואין "להתקשות" ולהאריך בתפילה יתר על המידה (ראו בהמשך הגמרא שם את שיטתו המיוחדת של רבי חמא ברבי חנינא: אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל). כאן באנו לנושא של תפילה מול לימוד תורה, האם מן הראוי להפסיק מלימוד תורה לשם תפילה או אפילו קריאת שמע. ראו גמרא שבת יא ע"א וכן ראש השנה לה ע"א על רב יהודה שהתפלל פעם בשלושים יום ועוד. נושא זה דורש דף נפרד בע"ה.

²² נראה שמקור זה מדבר בעד עצמו ואין להכביר בו מילים, מה גם שכבר הרחבנו לדון בו בדברינו [טרחא דציבורא](#) בדפים המיוחדים. נראה שבדורנו הארכת התפילה בציבור הפכה לדבר נחשב אם לא למבחני כבוד וכיבודים, בפרט באירועים בהם יש "נכבדים" רבים. וכבר אמרו שיש להעיר לחזנים ולתופשי העמוד ול"חיובים" למיניהם שמאריכים בתפילה עמידה וגורמים לציבור להמתין לסיום תפילתם, שכתוב בשו"ע (אורח חיים הלכות תפילה סימן קכד, משנה ברורה) שהחזן ימתין לעשרה שסיימו תפילתם ולא כתוב שעשרה (ויותר) ימתינו לחזן שיסיים את תפילת היחיד שלו ...

²³ פתחנו בתפילות קצרות וארוכות במקרא ונסיים בהן. רמב"ן מזכיר לנו עוד תפילה קצרה וארוכה של משה והפעם שתיהן בחטא העגל. להבנת רמב"ן זה יש לשלב את פירושו כאן עם פירושו בשמות לב יא: "למה ה' יחרה אפך - הנה בחטא הגדול הזה היה ראוי משה שיתפלל דרך וידי ותחינה, כענין אנא חטא העם הזה חטאה גדולה (להלן פסוק לא), וכהתפלל עזרא וכהתוודותו על מעל הגולה (עזרא י א)". אלא, מסביר רמב"ן שמשח בתבונתו ידע לחלק את תפילתו על חטא העגל לשתיים: אחת קצרה עוד בהיותו בהר וטרם שירד וראה את העגל ומחולות וטרם ששב את הלוחות. תפילה זו נזכרת שוב בספר דברים בפסוק (דברים ט כו) "ואתפלל אל ה' ואומר ה' אלהים אל תשחת עמך" - "כי ענין התפילה שוה בשניהם". והשנייה, הארוכה, בארבעים היום והלילה שהתפלל בעד העם. בכך הוא מתווכח עם אבן עזרא שמחבר את הכל לתפילה אחת וסבור שלא ייתכן שמשח התפלל בעד העם "כל זמן שהייתה ביניהם עבודה זרה". ואם הזכרנו את תפילת עזרא, ראו גם תפילת נחמיה: "עד שלא השיב אמריו התפלל לה' תפילה קצרה בעמדו לפני המלך והתפילה היה שימשוך עליו חסד לפני המלך" (מצודת דוד נחמיה ב ד).

מים אחרונים: הקדשנו לנושא התפילה גם את הגיליון [עיון תפילה](#) בפרשת וכן [ולוואי שיתפלל אדם כל היום](#) בדפים המיוחדים. נראה שגיליונות אלה יחד עם גיליון זה משלימים זה את זה.